

RAÄ 173 och 210, Herrestad socken, Uddevalla kommun, Västra Götalands län

Arkeologisk förundersökning av två stensättningar

Annika Östlund

Kulturlandskapet rapporter 2016:1

Uddevalla

RAÄ 173 och 210, Herrestad socken, Uddevalla kommun, Västra Götalands län

Arkeologisk förundersökning av två stensättningar

Annika Östlund

Administrativa uppgifter

Fastighet: Geddeknippeln 1:11, Herrestad socken, Uddevalla kommun, Västra Götalands län

Länsstyrelsebeslut dnr: 431-32131-2015

Beställare: Länsstyrelsen i Västra Götalands län

Fältarbetstid: 2015-12-07 - 2015-12-09

Projektnummer: 1520-1

Projektansvarig: Stig Swedberg

Fältansvarig: Annika Östlund

Övrig personal: Andreas Toreld

För personalens meriter hänvisas till Kulturlandskapets hemsida.

Undersökningsområdets storlek: 60 m²

Belägenhet i SWEREF 99 TM: Norr 6473850 m, Öst 312360 m

Höjd över havet: 116-118 meter

Arkiv: Kulturlandskapet

Dokumentationsmaterial: Mätfiler, fotografier.

Digitalt dokumentationsmaterial förvaltas av Kulturlandskapet.

Fynd: Har ej omhändertagits.

RAÄ 173 och 210, Herrestad socken, Uddevalla kommun, Västra Götalands län**Arkeologisk förundersökning av två stensättningar**

Kulturlandskapet rapporter 2016:1

© Kulturlandskapet 2016

Författare: Annika Östlund

Foton: Där fotograf ej anges är bilder tagna av fältpersonalen.

Omslagsbild framsida: Vy över trädtopparna. Bilden är tagen från berget där gränsmärket 1520:1 är beläget, mot Herrestad 173:1. Foto mot sydväst.

Bild baksida: Vad som återsod av Herrestad 173 när alla lösa stenar tagits bort. Foto mot nordväst.

Orienteringskarta: Framställd av Kulturlandskapet med data från Map Maker, FMIS samt Länsstyrelsen i Västra Götaland.

Topografisk grundkarta samt plankarta: Tillhandahållen av beställaren.

Övriga kartor och situationsplaner: Framställda av Kulturlandskapet.

Redigering och layout: Cecilia Wingård

Tryck: Nordbloms Trycksaker AB, Hamburgsund

Sökord: Stensättning, förromersk järnålder, gränsmärke

Kulturlandskapet

Ekelidsvägen 5

457 40 FJÄLLBACKA

www.kulturland.se

kontakt@kulturland.se

Innehåll

Sammanfattning	5
Syfte	7
Undersökningsområdet	8
Tidigare undersökningar	8
Metod	9
Förmedling	9
Undersökningsresultat	9
Schakt	11
Fynd	11
Analysresultat	11
Gränsmärke	14
Tolkning	14
Kunskapspotential	16
Pedagogisk potential	18
Utvärdering av undersökningsplanen	18
Förslag på vidare åtgärder	18
 Källor	 22
 Bilagor	
1. Schakt	24
2. Fornlämningar	26
3. Vedartsanalys (Vedlab)	25
4 14C-analys (CEDAD)	29
5 Makrofossilanalys (MAL)	33

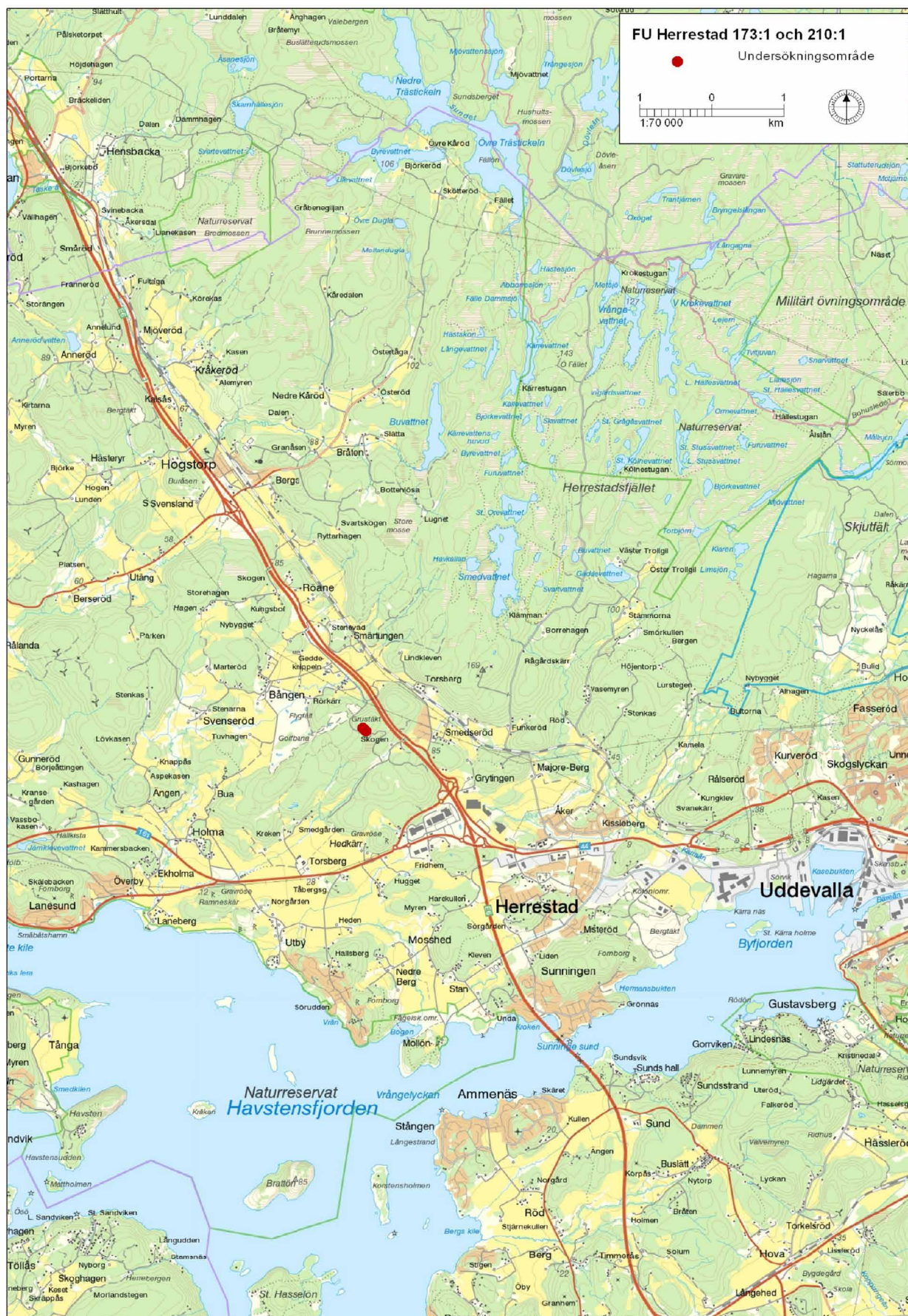

Illustration 1. Kartan visar fornlämningarnas belägenhet väster om E6:an nordväst om Herrestad, Uddevalla kommun.

RAÄ 173 och 210, Herrestad socken, Uddevalla kommun, Västra Götalands län

Arkeologisk förundersökning av två stensättningar

Sammanfattning

Samkross i Uddevalla AB ämnar söka tillstånd för bergtäkt inom fastigheten Geddeknippeln 1:11, Herrestad socken, Uddevalla kommun, Västra Götalands län. Länsstyrelsen i Västra Götalands län fattade därför beslut om arkeologisk förundersökning av fornlämningarna RAÄ 173:1 och 210:1. Fornlämningarna är i FMIS angivna som stensättningar. Både Herrestad 173 och Herrestad 210 är belägna på västsidan av ett mindre berg. Läget kan sägas vara typiskt för fornlämningstypen.

Herrestad 173 torvades av med maskin, medan Herrestad 210 torvades av för hand. Intill respektive fornlämning togs även ett schakt upp med maskin för att söka efter spår efter aktiviteter knutna till fornlämningarna. I Herrestad 210 undersöktes en sektion av fornlämningen genom att ett mindre schakt togs upp för hand. Anläggningen genomgrävdes här ner till fast berg, och prover för vedartsanalys, ¹⁴C-analys och makrofossilanalys insamlades. Herrestad 173 motsvarade inte beskrivningen i FMIS, varför det i fält – i samråd med länsstyrelsen – beslutades att undersöka och ta bort hela lämningen. Stenarna mättes in, jordfyllningen genomgrävdes för hand, och prover för makrofossilanalys insamlades. Eftersom Herrestad 173 i så ringa grad motsvarade beskrivningen i FMIS, genomsöktes närliggande höjdlägen med tanken att fornlämningen kunde vara felaktigt inprickad. Någon annan eller ny stensättning påträffades dock inte, däremot ett gränsmärke, KUL-nr 1520:1.

Ingenting tyder på att Herrestad 173 utgjort en grav. Möjligen rör det sig om ett raserat gränsmärke, eller om sten som lossnat naturligt från

berget. I det schakt som togs upp med maskin vid sidan om fornlämningen framkom inga spår efter mänsklig aktivitet. Herrestad 173 bedöms som undersökt och borttagen, och Kulturlandskapet gör bedömningen att inga vidare åtgärder behöver vidtas.

Efter genomförd förundersökning bedöms Herrestad 210 utgöra en grav i form av en stensättning. Ett kolprov insamlat under stenarna dateras till 2302±35 BP, eller förromersk järnålder. Med hänsyn tagen till möjliga kantstenar bör den vara närmast rund och cirka 2,5 meter stor. Herrestad 210 bedöms som fornlämning, delundersökt. I det fall exploateringsplanerna kvarstår bör fornlämningen undergå en arkeologisk undersökning. Inga tecken på ytterligare lämningar efter mänskliga aktiviteter i anslutning till stensättningen kunde upptäckas i samband med förundersökningen, varför det bör räcka att undersöka Herrestad 210 inom den yta som avtorvades i samband med förundersökningen.

Gränsmärket KUL 1520:1 bedöms som fornlämning baserat på att märket ej är beläget i aktiv gräns, men däremot i gräns som framgår av storskifteskarta från 1805. Kulturlandskapet gör bedömningen att de dokumentationsinsatser som utförts i samband med fältarbete och rapportering av förundersökningen utgör tillräcklig dokumentation. Inga vidare åtgärder föreslås.

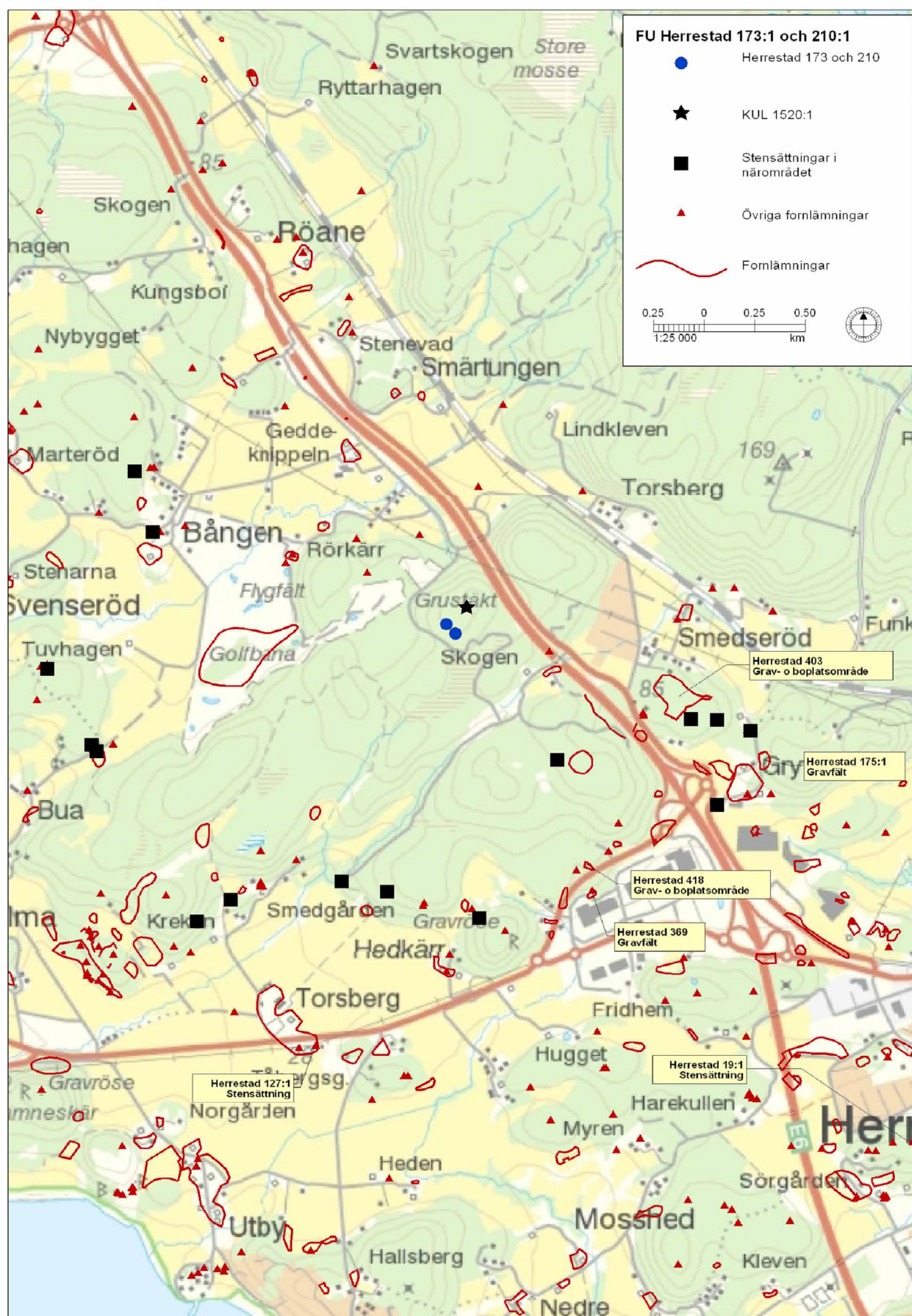

Illustration 2. Här redovisas ett urval av de fornlämningar som nämns i texten, inom en 2 kilometers radie från de undersökta stensättningarna. Dessutom visas de undersökta stensättningarna Herrestad 19 respektive 127. Notera mängden stensättningar, och hur de i stor utsträckning är belägna i närheten av jordbruksmark.

Syfte

Samkross i Uddevalla AB ämnar söka tillstånd för bergtäkt inom fastigheten Geddeknippeln 1:11, Herrestad socken, Uddevalla kommun, Västra Götalands län, *illustration 1*. Länsstyrelsen i Västra Götalands län fattade därför beslut om arkeologisk förundersökning av fornlämningarna RAÄ 173:1 och 210:1. Fornlämningarna var registrerade som gravar i form av stensättningar.

Förundersökningen ska förse länsstyrelsen med ett fördjupat kunskapsunderlag inför prövning av arbetsföretaget enligt 2 kap. 12 § KML.

Efter förundersökningen ska det vara möjligt att avgränsa fornlämningarna så att det inte råder tvekan om vilka som berörs eller inte berörs av planerad exploatering. Vidare ska fornlämningarnas art och innehåll beskrivas med hänsyn till antikvariskt bevarandevärde samt pedagogisk och vetenskaplig potential.

Eftersom förundersökningen utförs som ett led i borttagandet ska ambitionsnivån vara hög. Syftet är då att fastställa och beskriva fornlämningarnas karaktär, datering, utbredning, omfattning, sammansättning och komplexitet.

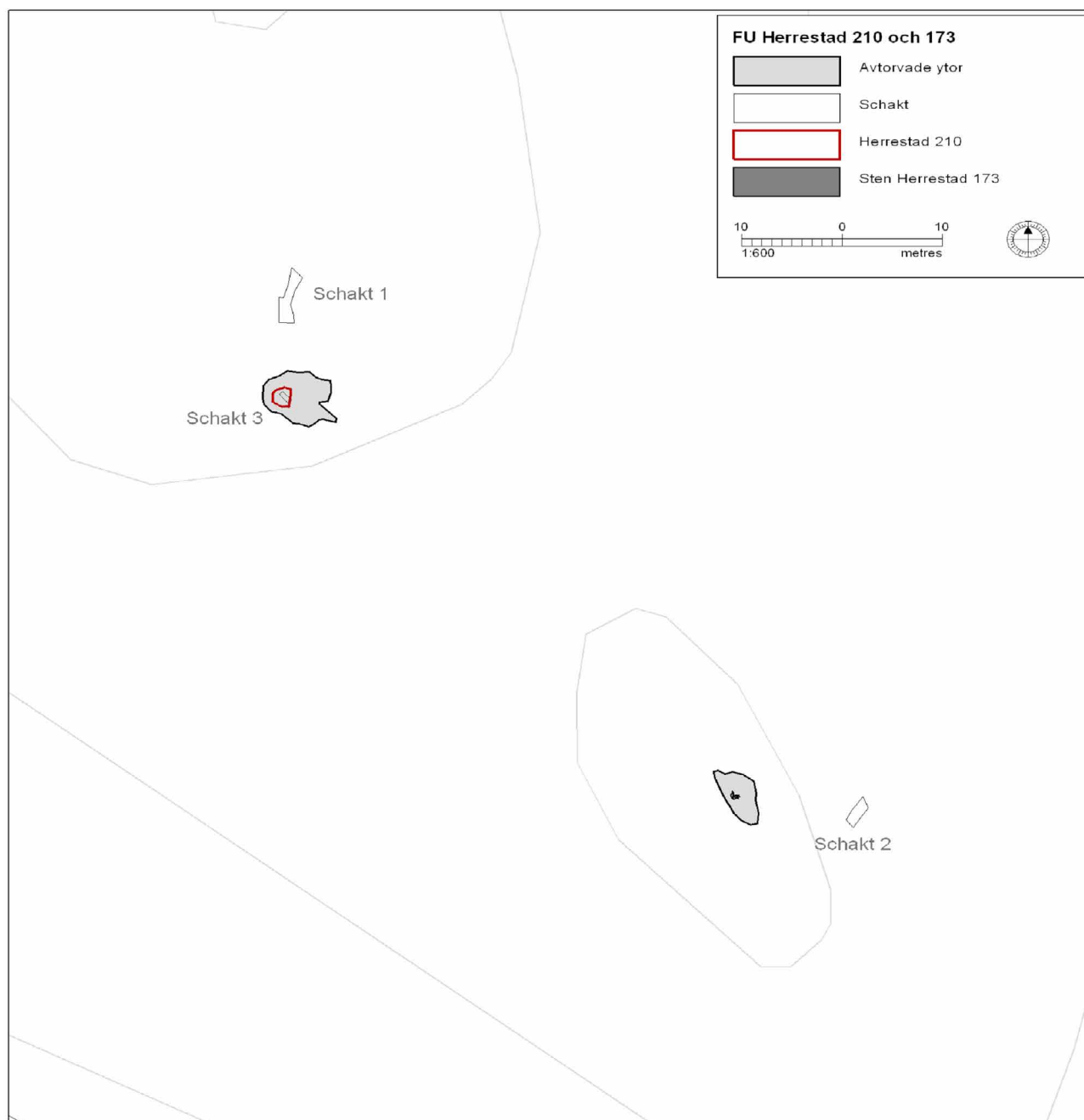

Illustration 3. Kartan visar hur de båda undersökta fornlämningarna är belägna i förhållande till varandra, samt de ytor som togs upp inom ramen för undersökningen. RAÄ 210 är belägen i nordväst, och RAÄ 173 i sydost. © Lantmäteriet

Undersökningsområdet

Fornlämningarna var registrerade som stensättningar. Både Herrestad 173 och Herrestad 210 är belägna på västsidan av ett mindre berg, *illustration 2*. Läget kan sägas vara typiskt för fornlämningstypen. Denna placering avviker dock från övriga gravar i närområdet (här definierat som inom en radie av cirka 2 kilometer från undersökningsområdet), då de flesta andra gravar är mer tydligt orienterade till mark som används till odling idag. På Laga skifteskarta från 1849 syns uppodlad mark inte långt från gravarna, *Lantmäterimyndigheternas arkiv*. Den södra av dessa ytor sammanfaller delvis med mark som är öppen ännu idag. Den norra ytan sammanfaller delvis med en våtmark. Ingen av dessa ytor är dock uppodlad på Storskifteskarta från 1805, *Lantmäterimyndigheternas arkiv*. Det är troligt att dessa ytor blivit uppodlade först sent i historien.

Inom närområdet finns ett tjugotal andra gravar, *illustration 2*. Dessa utgörs huvudsakligen

av stensättningar men även fem rösen samt tre högar finns inom detta område. Dessutom finns två gravfält (Herrestad 175 respektive 369) och två grav- och boplatssområden registrerade (Herrestad 403 respektive 418). Gravfälten utgörs huvudsakligen av stensättningar. Herrestad 403 utgörs huvudsakligen av rösen, det är dock oklart om dessa är odlings- eller gravrelaterade. Herrestad 418 utgörs huvudsakligen av boplatsslämningar men vid undersökning framkom en flatmarksgrav. Inom samma avgränsning återfinns även 13 boplatser, *FMIS*.

Tidigare undersökningar

De nu aktuella fornlämningarna har inte undersökts tidigare.

Gravfältet Herrestad 175 och grav-/boplatssområdena som nämndes ovan är alla tre del- eller slutundersökta enligt *FMIS*. Även en av högarna är delundersökt. Inga av dessa undersökningar har berört stensättningar.

Illustration 4. Andreas går över Herrestad 210 med metalldetektor, efter det att växtligheten tagits bort. Foto mot norr.

Inom det dubbla närområdet (det vill säga inom en radie av 4 kilometer) har tre stensättningar undersökts, Herrestad 19 och 127:1 och 2. Dessa undersökningar utfördes 1982 respektive 1996, FMIS. Vad gäller Herrestad 127:1 och 2 kan det påpekas att resultaten från undersökningen visade att endast Herrestad 127:1 utgjordes av en grav, den andra anläggningen bedömdes bestå av sentida röjningssten, *Bark* 2009. Inga prover för naturvetenskapliga analyser insamlades vid undersökningen av Herrestad 127:1 och 2, och dateringen till yngre bronsålder / äldre järnålder baseras på de framkomna fynden, bland annat keramik.

Metod

Vid undersökningen av de två förmodade stensättningarna Herrestad 173 och 210 användes maskin till att ta upp två sökschakt, ett vid sidan om respektive fornlämning (schakt 1 och 2), *illustration 3*. Vid Herrestad 173 användes maskin även till att avlägsna rotvältor och torva av själva fornlämningen. Herrestad 210 torvades av för hand då vegetationen och jordskiktet var mycket sparsamt.

I Herrestad 210 undersöktes en sektion av fornlämningen genom att ett mindre schakt togs upp för hand (schakt 3). Anläggningen genomgrävdes här ner till fast berg. Prover för vedartsanalys, 14C-analys och makrofossilanalys insamlades.

Herrestad 173 motsvarade inte beskrivningen i FMIS, varför det i fält – i samråd med länsstyrelsen – beslutades att undersöka och ta bort hela lämningen. Stenarna mättes in och jordfyllningen genomgrävdes för hand. Prover för makrofossilanalys insamlades.

Eftersom Herrestad 173 i så ringa grad motsvarade beskrivningen i FMIS, genomsöktes närliggande höjdlägen och uppstickande partier, med tanken att fornlämningen kunde vara felaktigt inprickad. Någon annan eller ny stensättning påträffades dock inte.

Vid Herrestad 210 hade en arbetsväg tagits upp intill bergklacken fornlämningen är belägen på. En särskild översyn av detta område gjordes därför för att klargöra att inga lämningar kom-

mit till skada.

Ytorna fotograferades innan avbaning och återkommande i undersökningens alla skeden. Herrestad 210 lodfotograferades vid undersökningen, se *illustration 12*. Fornlämningar och schakt genomsöktes med metalldetektor, *illustration 4*. Schakt, avbanade ytor och prov mättes in med RTK-GPS. Vid Herrestad 210 mättes den yta in som uppskattades omfatta själva fornlämningen, däremot inte enskilda stenar. I Herrestad 173 mättes däremot själva stenarna in, innan dessa togs bort. Efter genomgrävning av schakt 3 i Herrestad 210 dokumenterades profilen med foto och beskrivning.

Fältarbetet genomfördes under tre dagar i december. Detta innebar att arbetsdagarna var korta och att ljust stundtals var bristfälligt. Lodfotografering av Herrestad 173 omöjliggjordes på grund av långa skuggor. Däremot var det varken snö, tjäle eller minusgrader.

Förmedling

Inga särskilda förmedlingsinsatser har utförts i samband med fältarbetet. Information om undersökningen samt nedladdningsbar rapport finns på Kulturlandskapets hemsida.

Undersökningsresultat

I FMIS beskrivs Herrestad 173:1 som närmast rund, 3-4 meter i diameter och 0,2 meter hög. I fält kunde dessa detaljer inte alls iakttas. Enstaka stenar stack upp ur markförnan, i ett parti med tre rotvältor, *illustration 5*. Rotvältorna togs bort, och en yta på 7x3 meter torvades av kring de uppstickande stenarna, men endast i ett parti om 3,3x1,3 meter framkom sten, *illustration 6*. De flesta av dessa stenar var lösa på grund av en av rotvältorna. Stenarna rensades fram för hand, *illustration 7*, varefter de lösa stenarna togs bort. Dessa uppgick till cirka 25 stycken. Efter att de lösa stenarna avlägsnats återstod centralt endast 8-10 stenar, *illustration 8*. Det beslutades i detta skede (i samråd med länsstyrelsen) att undersöka och ta bort hela lämningen. Stenarna mättes in och jordfyllningen genomgrävdes för hand, *illustration 9*. Två prover för makrofossil- och markkemianalys insamlades. Stenarna

Illustration 5. Herrestad 173 före undersökning. Grävmaskinist Ove väntar. Foto mot söder.

låg endast i ett lager, och fyllningen utgjordes i övrigt av humus/torv. Inga fynd av artefakter eller brända ben gjordes. Inte heller gjordes andra iakttagelser som kan stödja en tolkning som grav. Se även karta, *illustration 10*.

Herrestad 210:1 beskrivs i FMIS som 5x3,5 meter stor, 0,1-0,2 meter hög och bestående av 0,15-0,4 meter stora skarpkantade stenar. På en yta om cirka 8x5,5 meter togs växtlighet och markförna bort för hand, se *illustration 4*. Härvid framkom en mer sammanhängande stenpackning på cirka 2,5 meter i diameter med en trolig kantkedja bestående av stenar runt 0,4 meter stora, *illustration 11*. Ett schakt 1,3x0,6 meter stort togs upp för hand centralt i denna konstruktion och genomgrävdes ner till berget, *illustration 12*. Under ett lager av mindre stenar (20 stycken, cirka 0,1-0,2 meter stora) framkom större flata stenar, *illustration 13*. Två av dessa togs bort (0,75x0,3 meter respektive 0,5x0,2 meter stora och 0,05 meter tjocka), *illustration 14*, och här under fanns en fyllning av silt ner till berget, *illustration 15*. Fläckvis fanns mörkare partier med kol och sotig silt eller humus. Tjockleken av anläggningen i schaktet ner till berg varierade mellan 0,02 och 0,35 meter. Ur schaktet i olika partier och nivåer togs tre prover för ¹⁴C-datering och fyra prover för makrofossil- och markkemiahäls. Inga fynd av artefakter eller brända ben gjordes. Kring denna mindre stenpackning finns inom den avtorvade ytan ytterligare 1-3 stensamlingar som inte undersöktes närmare. I de flesta fall verkar dessa stenar ligga omedelbart på berget. Se även karta, *illustration 16*.

Schakt

Inom ramen för undersökningen togs totalt fem olika ytor upp på olika sätt. De båda stensättningarna torvades av, Herrestad 173 med maskin och 210 för hand. Dessa båda ytor har inte mätts in och beskrivits som schakt i egentlig mening, då det material som togs bort bestod av tunna lager på hälleberg. Däremot har de två schakt som togs upp intill respektive fornlämning mätts in och beskrivits, *illustration 17*. Detsamma gäller det lilla schakt som togs upp i Herrestad 210.

Schakt 1 som togs upp intill Herrestad 210 vi-

sade på mycket tunna lager av markförna och sand ovanpå berg. I schakt 2, vilket togs upp intill herrestad 173, framkom ett 0,25 meter tjockt lager av blöt torv ovanpå berg. Schakt 3 inom Herrestad 210 beskrevs mer utförligt under rubriken *Undersökningsresultat* ovan. Detaljerad beskrivning av dessa tre schakt framgår av *bilaga 1*.

Varken i schakt 1 eller 2 framkom spår av mänsklig aktivitet. Stenpackningen i schakt 3 (Herrestad 210) ger däremot intryck av att vara lagd av mänsklig hand.

Fynd

Inga fynd gjordes inom ramen för denna undersökning.

Analysresultat

Sammanlagt togs nio prover in vid undersökningen, fördelade på tre ¹⁴C-prover och sex makroprover. Av dessa togs sju prover i Herrestad 210 och två (båda makro) i Herrestad 173. Samtliga prov framgår av *tabell 1*.

Vedartsanalys

Från Herrestad 210 insamlades tre kolprover, samtliga sändes till Vedlab, Glava, för vedartsanalys. Resultatet av denna visar att samtliga prover innehöll kol från tall. Prov 1, vilket insamlades mest ytligt i anläggning, innehöll dessutom kol från bark och fragment av tunna rötter alternativt ris av typ blåbär, lingon eller ljung, se *bilaga 3*. Detta kan tyda på att proverna är rester efter mark- eller skogsbrand. Tall är än idag en karaktärsväxt i miljön kring anläggningen.

¹⁴C-analys

Kol från prov 7 (tall) skickades för datering till CEDAD, Italien. Resultatet av denna ger en datering till 2302 ± 35 BP, eller cirka 380 fKr, vilket motsvarar förromersk järnålder, *bilaga 4* (se även *tidsaxel sist i rapporten*). Tall kan ha hög egenålder (upp till 400 år). Om denna tas med i beräkningen, bör dateringen ändå falla inom perioden slutet av bronsålder eller början av förromerskt järnålder. Denna datering stämmer väl med utseendet på anläggningen och dess placering.

Illustration 6. Herrestad 173 efter det att rotvältorna avlägsnats. Foto mot söder.

Illustration 7. Här har stenarna rensats fram i Herrestad 173. Foto mot söder.

Prov nr	Typ	Hemvist	Analys	Resultat
1	Kolprov	RAÄ 210	Vedart	Tall, samt kol från bark och fragm av tunna rötter alt ris.
2	Makro	RAÄ 210, mellan flat sten och berg	-	-
3	Makro	RAÄ 210, mellan en annan, mindre, flat sten och berg	Makro	
4	Kolprov	RAÄ 210	Vedart	Tall
5	Makro	RAÄ 210, djupare	-	-
6	Makro	RAÄ 210, ännu djupare	Makro	
7	Kolprov	RAÄ 210, N änden	Vedart, 14C	Tall, dat 2302 ± 35 BP.
8	Makro	RAÄ 173, i mkt blöt ficka i berget	-	-
9	Makro	RAÄ 173, i ficka i berget	Makro	

Tabell 1. Redovisning av de prover som togs vid undersökningen samt resultaten av analyserna.

Makrofossilanalys

Två prover från Herrestad 210 och ett prov från Herrestad 173 skickades till Miljöarkeologiska Laboratoriet (MAL) i Umeå för markkemianalys samt växtmakroanalys. Frågeställningen var samma för båda fornlämningarna: Går det att knyta materialet till gravlägningsprocesser? Om inte, finns det indikationer på förhistorisk vegetation före eller vid tiden för anläggandet? På grund av tidsbrist har proverna ej analyserats avseende markkemi i detta skede. Resultaten från markkemianalysen kommer istället att redovisas tillsammans med resultaten från kommande arkeologisk undersökning. Resultatet av makrofossilanalysen visar att inget av proverna innehöll makrofossilt material, förutom en del träkol, se *bilaga 5*.

Gränsmärke

Som ett resultat av den extra inventering som gjordes, har ett gränsmärke (KUL-nr 1520:1) mätts in, se *illustration 2*. Det är konstruerat av nio naturligt kantiga stenar cirka 0,2x0,4 meter stora. Märket är 0,7x0,6 meter stort och 0,2 meter högt, uppbyggt i ett lager, och saknar visare, *illustration 18*. Eventuellt har ytterligare stenar som ligger vid sidan om ursprungligen hört till märket.

Tolkning

Ingenting tyder på att Herrestad 173 utgjort en grav, vare sig undersökningsiakttagelser eller resultatet av makrofossilanalysen. Om detta va-

rit en stensättning har den blivit mycket kraftigt skadad. Det kan röra sig om ett raserat gränsmärke, alternativt om sten som lossnat naturligt från berget. Den norra delen av den avtorvade ytan bestod av en rotvälta. De enstaka stenarna i den södra delen bedöms som sprucket berg och helt naturliga. I det schakt som togs upp med maskin vid sidan om fornlämningen framkom inga spår efter mänsklig aktivitet.

Efter genomförd förundersökning bedöms Herrestad 210 utgöra en grav i form av en stensättning, daterad till förromersk järnålder. Med hänsyn tagen till möjliga kantstenar bör den vara närmast rund och cirka 2,5 meter stor. Det är dock möjligt att graven ursprungligen täckt en cirka 3,8x2,6 meter stor yta. Kring den mindre stenpackningen finns inom den avtorvade ytan ytterligare 1-3 stensamlingar som inte undersöktes närmare. Dessa kan möjligen utgöras av mindre gravar, alternativt utgöra rester efter en ursprungligen större anläggning, alternativt bestå av från graven utspridd sten. I de flesta fall verkar dessa stenar ligga omedelbart på berget. Det kan noteras att på storskifteskarta från 1805 går en gräns här, *Lantmäterimyndigheternas arkiv*. Det är alltså tänkbart att stenar från graven använts till ett gränsmärke, vilket raserats när gränsen upphörde att gälla. I schaktet som togs upp med maskin vid sidan om fornlämningen framkom inga spår efter mänsklig aktivitet.

Gränsmärket KUL 1520:1 är ej beläget i aktiv gräns. På laga skifteskarta från 1849 finns inte heller någon gräns här, *Lantmäterimyndigheter-*

Illustration 8. Efter det att alla lösa stenar tagits bort från Herrestad 173 återstod endast ett litet antal, vars placering inte hade några större likheter med en stensättning. Foto mot nordväst.

Illustration 9. Herrestad 173 undersöktes genom att stenarna togs bort och fyllningen grävdes igenom för hand och provtogs. Foto mot norr.

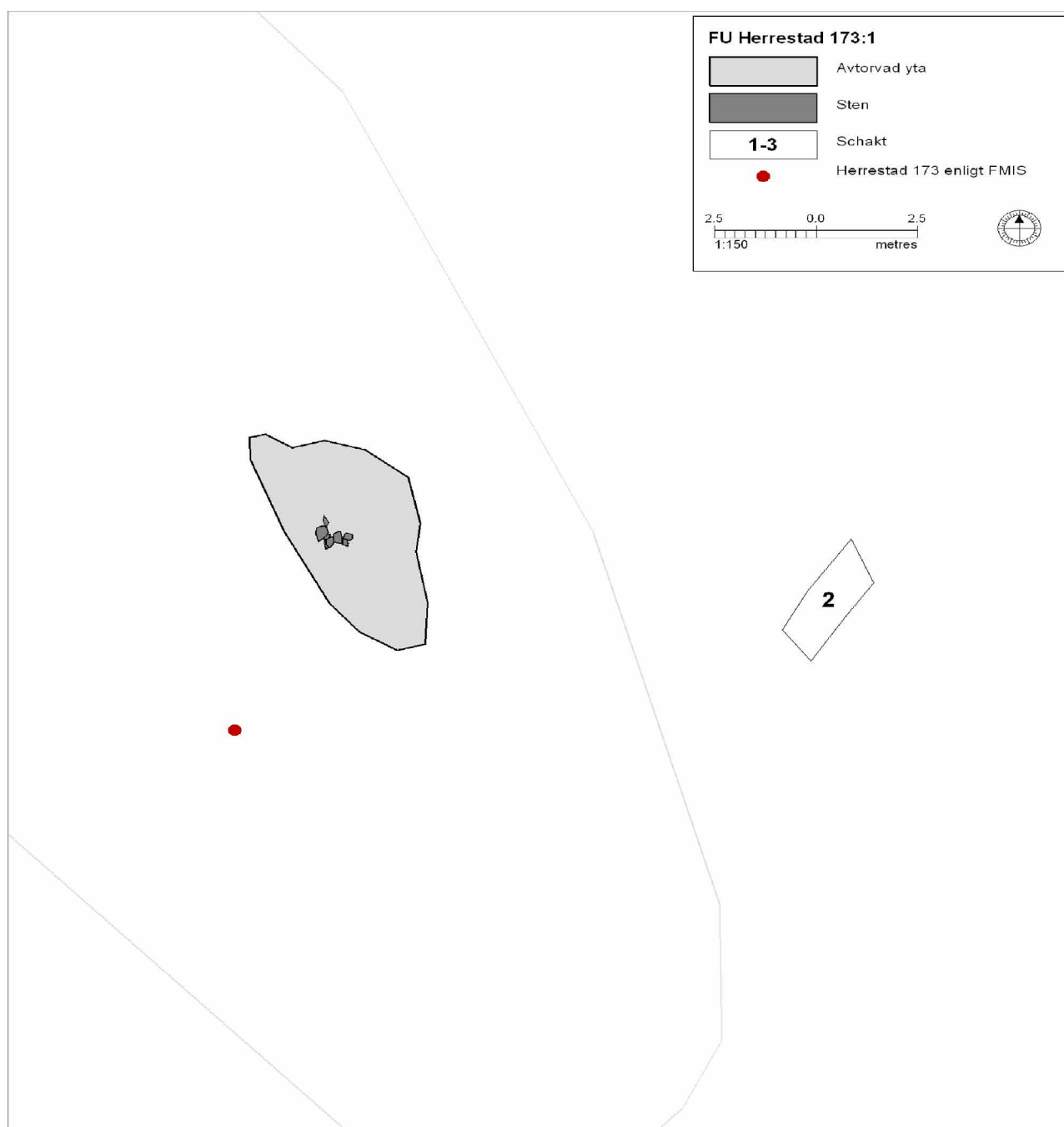

Illustration 10. Kartan visar den avtorvade ytan kring Herrestad 173 samt schakt 2. Inom den avtorvade ytan mättes de stenar in som bedömdes kunna utgöra rester efter fornlämningen. Även fornlämningens placering i FMIS redovisas. © Lantmäteriet

nas arkiv. På storskifteskarta från 1805 går dock en gräns här, varför märket bedöms som fornlämning.

Kunskapspotential

Herrestad 210 är belägen på västsidan av ett mindre berg. Läget kan sägas vara typiskt för fornlämningstypen. Denna placering avviker dock från övriga gravar i närområdet, då de flesta andra gravar är mer tydligt orienterade

till mark som används till odling idag. Stensättningen är en gravform som använts under lång tid. Den kan vara placerad på olika nivåer och i skilda kontexter - ensamma i krönlägen så väl som på gravfält - och de kan vara konstruerade på olika sätt. I närområdet har två stensättningar undersökts, Herrestad 19:1 och Herrestad 127:1. Inga prover för naturvetenskapliga analyser insamlades vid dessa undersökningar, och det finns därmed, vid undersökningar av stensättningar, teoretiskt sett stor potential till

Illustration 11. Lodfoto taget efter avtorvning och rensning av Herrestad 210. Den runda form som vi bedömer som en lagd stenpackning med kantkedja är belägen i den övre högra delen av bilden. Foto mot sydväst.

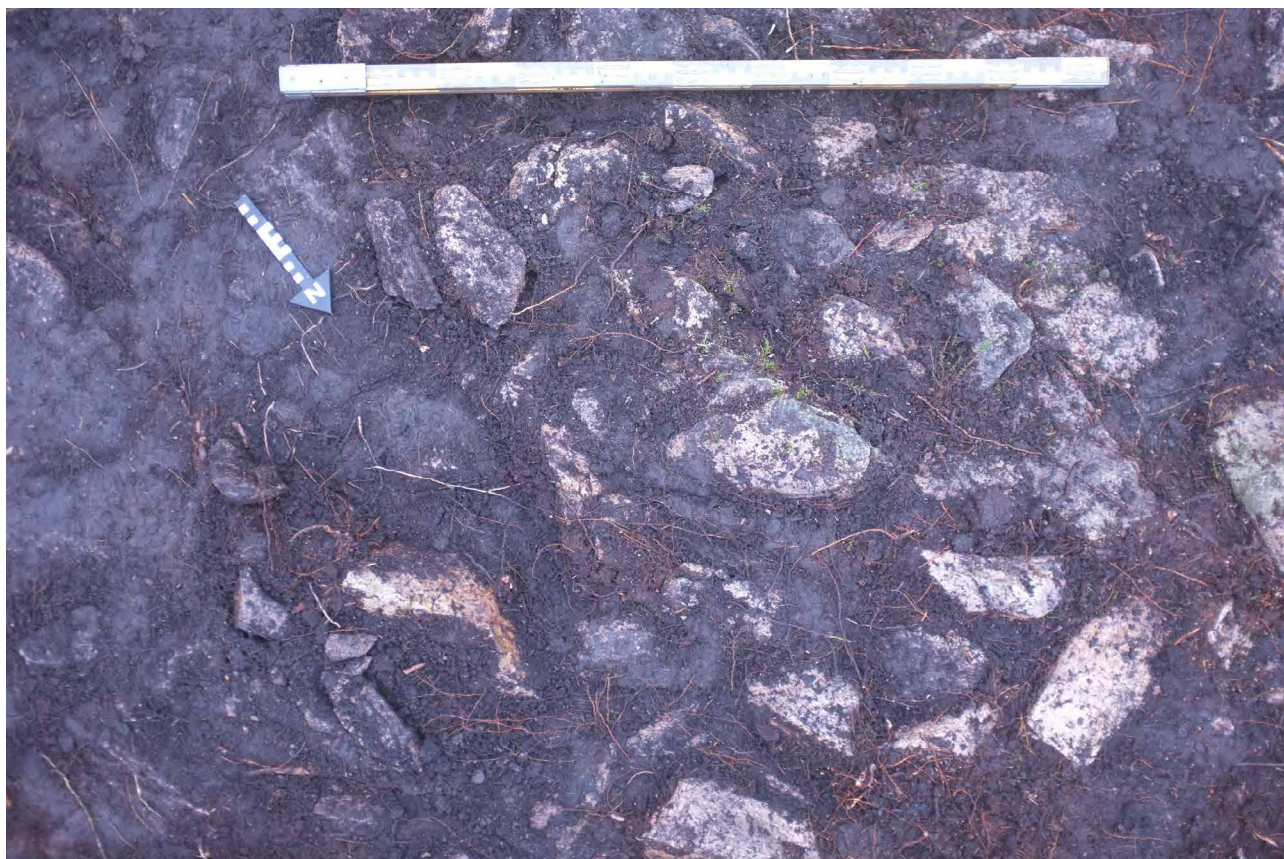

Illustration 12. Bilden visar den del av stenpackningen där schakt 3 togs upp. Foto mot sydväst.

ny kunskap om såväl fornlämningstypen som sådan som om markutnyttjande under tiden för gravläggandet. I det här specifika fallet innehöll makrofossilproverna dock inget av intresse. Däremot kan markkemiahanalys ge kunskap om nedbrytningsprocesser (tafonomi) och kvarvarande nedbrutna rester efter begravningar och eventuellt deponerade föremål.

Pedagogisk potential

Den pedagogiska potentialen för Herrestad 210 bedöms som liten. Läget är typiskt för lämningstypen, men Herrestad 210 ligger otillgängligt inom inhägnat område (bergtäkt/deponi).

Utvärdering av undersökningsplanen

Endast den ena av stensättningarna undersöktes enligt plan. På grund av att Herrestad 173 i fält bedömdes som mycket skadad, alternativt ingen fornlämning alls, undersöktes den och togs bort i sin helhet inom ramen för förundersökningen.

Endast två schakt togs upp i omgivningarna kring fornlämningarna, då det i fält inte be-

dömdes som motiverat att öppna ytterligare ytor. Det bedömdes heller inte relevant att gräva några provgropar/provstick. Detta baserades på bedömningen i fält att inga direkt lämpliga ytor för mänskliga aktiviteter knutna till gravläggningar fanns.

Markkemiahanalysen är inte slutförd. I den miljö som fornlämningen är belägen kan mark- och geokemi vara nödvändiga för att uppnå kunskap om nedbrutna deponerade material i gravar, exempelvis kemiska rester efter ben och metaller.

I övrigt genomfördes undersökningen enligt plan.

Förslag på vidare åtgärder

Herrestad 173 bedöms som undersökt och borttagen, och Kulturlandskapet gör bedömningen att inga vidare åtgärder behöver vidtas.

Herrestad 210 bedöms som fornlämning, delundersökt. I det fall exploateringsplanerna kvarstår bör fornlämningen undergå en arkeologisk undersökning. Inga tecken på ytterligare lämningar efter mänskliga aktiviteter i anslutning till stensättningen kunde upptäckas i samband

Illustration 13. Här har ett lager av mindre stenar tagits bort vilket blottlagt två större stenar. Foto mot sydväst.

Illustration 14. Herrestad 210 med schakt 3. Andreas tittar efter skålgropar på de borttagna stenarna. Foto mot söder.

Illustration 15. Schakt 3 upptaget centralt i stensättningen Herrestad 210. Som djupast mätte stenpackningen 0,35 meter ner till berg. Foto mot sydväst.

med förundersökningen, varför det bör räcka att undersöka Herrestad 210 inom den yta som avtorvades i samband med förundersökningen, se *illustration 16*.

KUL 1520:1 bedöms som fornlämning. Denna bedömning baseras på att märket ej är beläget i aktiv gräns, men däremot i gräns som framgår av storskifteskarta från 1805. Kulturlandskapet gör bedömningen att de dokumentationsinsatser som utförts i samband med fältarbete och rapportering av förundersökningen utgör tillräcklig dokumentation. Inga vidare åtgärder föreslås vidtas.

För fornlämningar gäller att de förutom själva lämningen även omges av ett så kallat fornlämningsområde. Fornlämningsområdet utgörs av ett så stort område på marken som behövs för att bevara fornlämningen och ge den tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse.

Fornlämningar är skyddade enligt 2 kap i Kulturmiljölagen (KML) och genom miljöbalkens generella hänsynsregler, där stor vikt läggs vid hänsyn till kulturlämningar och kulturmiljöer. Ansökan om ingrepp i lämningar lämnas till länsstyrelsen.

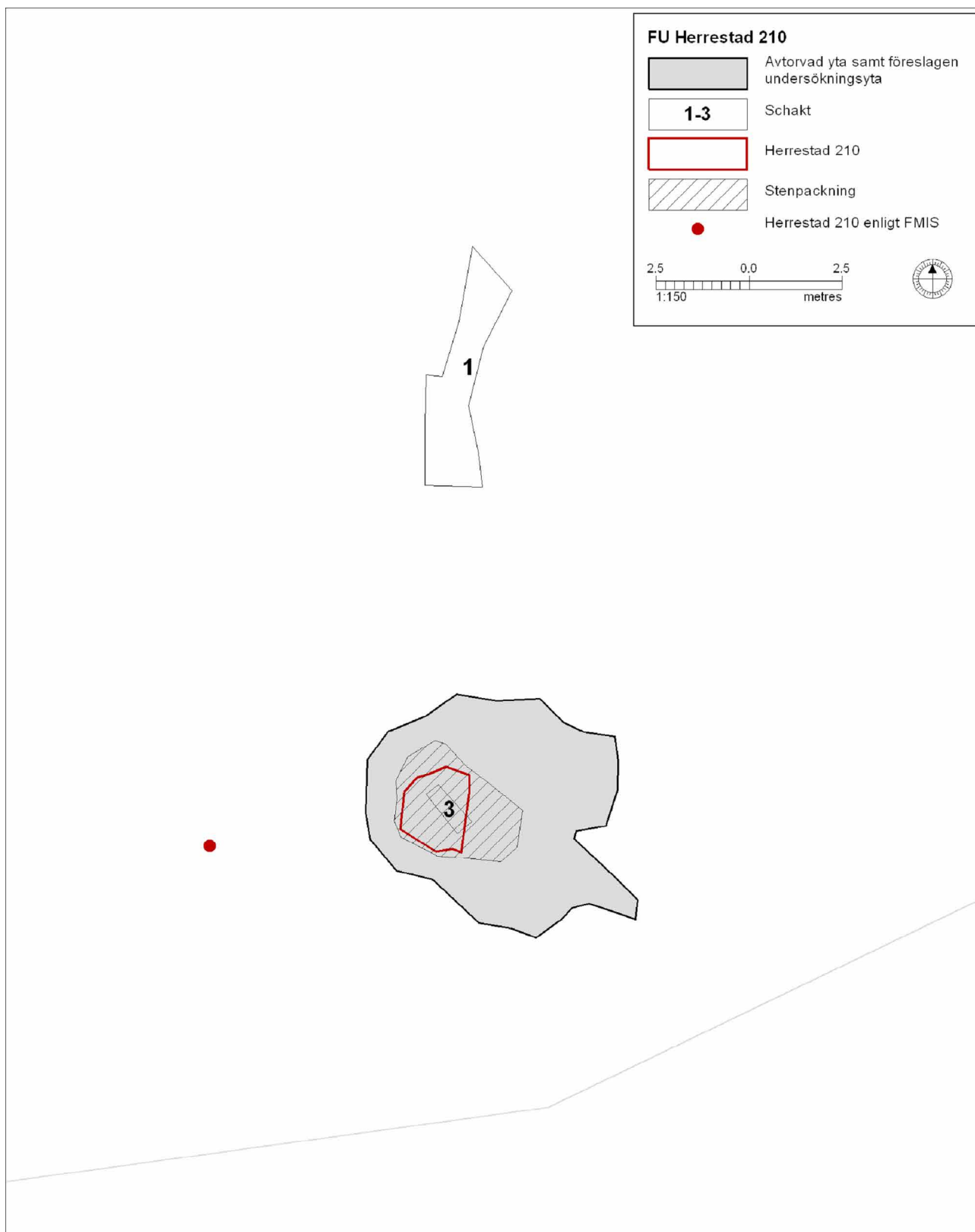

Illustration 16. Kartan visar den avtorvade ytan kring Herrestad 210 samt schakt 1 och 3. Den stenpackning som bedömdes som lagd mättes in med två begränsningar, en yttre tänkbar och en inre trolig. Även fornlämningens placering i FMIS redovisas. Den avtorvade ytan kring Herrestad 210 är liktydig med föreslaget undersökningsområde. © Lantmäteriet

Källor

Litteratur

Bark, Rune	2009	<i>Stensättningarna på Tåbergshed. Två stensättningar längs väg 161. Arkeologisk slutundersökning, Herrestad 127:1-2, Torsberg 4:15, Herrestads socken, Uddevalla kommun. Bohusläns museum Rapport 2009:46.</i>

Digitala källor

FMIS	Fornsök, http://www.fmis.raa.se
Besökt 2015-12-03 |
|------|---|

Kartor

Lantmäterimyndigheternas arkiv	1805	14-HER-90 Storskifte
<i>Charta öfver Utmarken till Hemmanen Torsberg och Smedseröd uti Götheborgs och Bohus Länen Lahne Härad och Herrestads sockn</i>
<i>Upprättad året 1805 af Nils A Wessborg</i>
Lantmäterimyndigheternas arkiv	1849	14-HER-847 Laga skifte
<i>Karta öfver alla egorne till 5 mantal Thorsbergs by inom Lahne Härad i Herrestads Socken af Bohus Län. Upprättad vid Laga Skifte åren 1847-49 med ändring deri år 1853 af J H Nordvall</i>

Bilagor

1. Schakt
2. Fornlämningar
3. Vedartsanalys
4. ^{14}C -analys
5. Makrofossilanalys

Bilaga 1. Schakt

Schakt nr	Område	Längd (m)	Bredd (m)	Minsta djup (m)	Största djup (m)	Beskrivning	Anläggning	Fynd	Prov
1	RAÄ 210	6	1	0,02	0,1	Lager: Markförna; därunder berg. I S änden tunt lager sand, därunder berg. Metalldetektor gav inga utslag.	-	-	-
2	RAÄ 173	3,5	1	0,05	0,25	Lager: Markförna; torv; därunder berg. Blött. Metalldetektor gav inga utslag.	-	-	-
3	RAÄ 210	1,3	0,6	0,02	0,35	Litet schakt upptaget för hand i centralt parti av RAÄ 210. Lager: Markförna; mindre stenar ca 0,1-0,2 m stora; större flata stenar ca 0,2-0,75 m stora och 0,05 m tjocka; därunder fin roströd silt samt berg. Enstaka inslag av svart sotig humus eller silt, gärna mot stenar. Enstaka kol. Metalldetektor gav inga utslag. Prover för c14, makro och markkemi. Makroproverna innehöll inget makrofossilt material. Markkemiprover ej analyserat i detta skede. Kolprov (tall) daterat till 2302 ± 35 BP.	-	-	1-7

Illustration 17. Bilden visar schakt 1 upptaget intill Herrestad 210. Jordtäcket var mycket tunt, och inga spår efter mänskliga aktiviteter kunde ses. Längst bort i bild anas i dimman den bergknalle till vilken den nämnda arbetsvägen ledde, och där provsprängningar i berget har ägt rum inför planerad bergtäkt. Foto mot norr.

Bilaga 2. Fornlämningar

ID	Nr	Typ	Status	Beskrivning	Bedömning	Prov
RAÄ nr	173	Stensättningsliknande lämning	Undersökt och borttagen	Registrerad som stensättning i FMIS. Om detta varit en stensättning har den blivit kraftigt skadad. Alternativt rör det sig om ett raserat gränsmärke, eller sten som lossnat naturligt från berget. En stor rotvälta var belägen mitt i. Belägen på mindre bergknalle. Vid undersökning togs alla lösa stenar bort, under dessa fanns ett mindre antal stenar som låg mer fast. Totalt 30-35 stenar, 0,1-0,4 m stora. Utbredningen synes begränsad till två parallella sprickor i berget. De ingående stenarna kan vara från platsen. Ingen stenpackning, bara ytligt belägna/placerade stenar. Under stenen fanns humus/torv, med inslag av vittrad bergrund. Prover för makro togs, men innehöll inget makrofossilt material. Belägen i gles gallrad hållmarkstallskog.	Undersökt och borttagen	8-9
RAÄ nr	210	Stensättning	Oskadad	Ca 2,5x2,5 m stor till synes tät vällagd packning av mindre stenar (0,1-0,2 m stora) inom en kantkedja av större stenar. I den O delen saknas kantkedjan, ev skadad, ev har stensättningen varit oval snarare än rund. Vid undersökning (se Schakt 3) framkommer under de mindre stenarna större flata stenar (ca 0,2-0,75 m, 0,05 m tjocka), därunder fin silt och berg. Makroprover innehöll inget makrofossil material. Ett kolprov (tall) har daterats till 2302 ± 35 BP. Belägen i gles gallrad hållmarkstallskog.	Fornlämning	1-7
KUL nr	1520:1	Gränsmarkering	Oskadad	Gränsmärke bestående av 9 stenar 0,2x0,4m stora, naturligt kantiga. Märket är 0,7x0,6 m stort och 0,2 m högt, uppbyggt i ett lager, ingen visare. Belägen strax intill krön i gles hållmarkstallskog. Ej avverkat eller gallrat, troligen pga otillgängligt läge. Ev har ytterligare stenar kring också hört till märket. Gränsmärket är ej beläget i aktiv gräns. På laga skifteskarta från 1849 finns inte heller någon gräns här. På storskifteskarta från 1805 går dock en gräns här, varför märket bör bedömas som fornlämning.	Fornlämning	-

Illustration 18. Gränsmärket med KUL-nr 1520:1, beläget nordost om de båda undersökta fornlämningarna. Foto mot söder.

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 1604

**Vedartsanalyser på material från Västra Götaland,
Herrestad 210:1**

Adress:
Kattås
670 20 GLAVA

Telefon:
0570/420 29
E-post: vedlab@telia.com

Bankgiro:
5713-0460
www.vedlab.se

Organisationsnr:
650613-6255

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 1604

2016-01-14

Vedartsanalyser på material från Västra Götaland, Herrestad 210:1

Uppdragsgivare: Annika Östlund/Kulturlandskapet

Arbetet omfattar tre kolprover från en undersökt stensättning.

Proverna innehåller kol av tall. Prov 1 innehåller dessutom förkolnad bark och små förkolnade fragment av något som kan vara tunna rötter eller ris av typ blåbär/lingon/ljung.

Sammansättningen i prov 1 kan tyda på att proverna är rester efter markbrand/skogsbrand.

Tall kan ge hög egenålder vid datering.

Analysresultat

Anl.	ID	Anläggnings- typ	Prov- mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
	1	Stensättning	38,0g	0,1g 10 bitar	Tall 3 bitar Bark 1 bit Rot/Ris 6 bitar	Tall 20mg Rot/Ris 15mg	
	4	Stensättning	<0,1g	<0,1g 1 bit	Tall 1 bit	Tall 21mg	
	7	Stensättning	4,2g	1,3g 17 bitar	Tall 17 bitar	Tall 38mg	

Erik Danielsson/VEDLAB

Kattås

670 20 GLAVA

Tfn: 0570/420 29

E-post: vedlab@telia.com

www.vedlab.se

De här trädslagen förekom i materialet

Art	Latin	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper och användning	Övrigt
Tall	<i>Pinus silvestris</i>	400 år	Anspråkslös men trivs på näringsrika jordar. Den är dock ljuskrävande och blev snabbt utkonkurrerad från de godare jordarna när granen kom	Stark och hållbar. Konstruktionsvirke, stolpar, pålar, båtbygge, kärl (ej för mat) takspån, tjärbloss, träkol, tjärbränning	Underbarken till nödmjöl, årsskott kokades för C- vitaminerna. Även som kreatursfoder

Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsen, Ingmar Träd och buskar. Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.

Bilaga 4. ^{14}C -analys

UNIVERSITÀ
DEL SALENTO

CEntro di DATazione e Diagnostica

Dr. Annika Ostlund
Kulturlandskapet
Ekelidsvagen, 5
S-457 Fjällbacka
Sweden

01 March 2016

Rif.CEDAD: 2016_0033

Results of Radiocarbon Dating

Dear sir, please find enclosed the results of the radiocarbon dating of the samples you submitted to CEDAD (AMS and radiocarbon dating facility, University of Lecce, Italy) and listed in Table 1.

<i>Sample ID</i>	<i>CEDAD Code</i>	<i>Provenance</i>
1520_7	LTL161651A	

TABLE 1. SUMMARY OF THE DATED SAMPLES.

Macro contaminants were removed from the samples by mechanical handpicking under optical microscope. The selected portion of the samples was treated in order to chemically remove any possible source of contamination.

The purified sample material was then converted to carbon dioxide by combustion in sealed quartz tubes. The obtained carbon dioxide was converted at 550°C into graphite by using ultrahigh purity Hydrogen as reducing medium and 2 mg iron powder as catalyst. The sample yielded enough graphite to allow an accurate determination of the radiocarbon age by the accelerator mass spectrometer. The radiocarbon concentrations have been determined in the accelerator mass spectrometer by comparing the ^{12}C , ^{13}C currents and the ^{14}C counts obtained from the samples with those obtained from standard materials

CEDAD - CEntro di DATazione e Diagnostica
Dipartimento di Matematica e Fisica "Ennio de Giorgi", Università del Salento
c/o Cittadella della Ricerca, S.S. 7 per Mesagne, Km. 7 +300, 72100 Brindisi
Tel. +39 0832 295050 FAX +39 0832 295058
e-mail: cedad@unisalento.it
web: www.cedad.unisalento.it

supplied by IAEA (International Atomic Energy Agency) and NIST (National Institute of Standard and Technology). The "conventional radiocarbon age" was calculated with a $\delta^{13}\text{C}$ correction based on the $^{13}\text{C}/^{12}\text{C}$ ratio measured directly with the accelerator. For the estimation of the measurement uncertainty (standard deviation) both the radioisotope counting statistics and the scattering of the data have been taken into account. The larger of the two is given as final error in Table 2.

Sample	Radiocarbon Age (BP)	$\delta^{13}\text{C}$ (‰)^(**)	Note
LTL16151A	2302 ± 35	-25.9 ± 0.6	

(**) The listed values of the carbon stable isotopes fractionation term ($\delta^{13}\text{C}$) are measured by AMS. These values can differ from the natural fractionation and from those measured by IRMS.

TABLE 2. MEASURED VALUES.

The conventional radiocarbon ages of the samples were converted into calendar years by using the software OxCal Ver. 3.5 based on the last atmospheric dataset [Reimer PJ, et al. 2013 *Radiocarbon* 55 No. 4-1869-1887]. The results of the calibration are reported in the following figures.

UNIVERSITÀ
DEL SALENTO

Centro di Datazione e Diagnostica

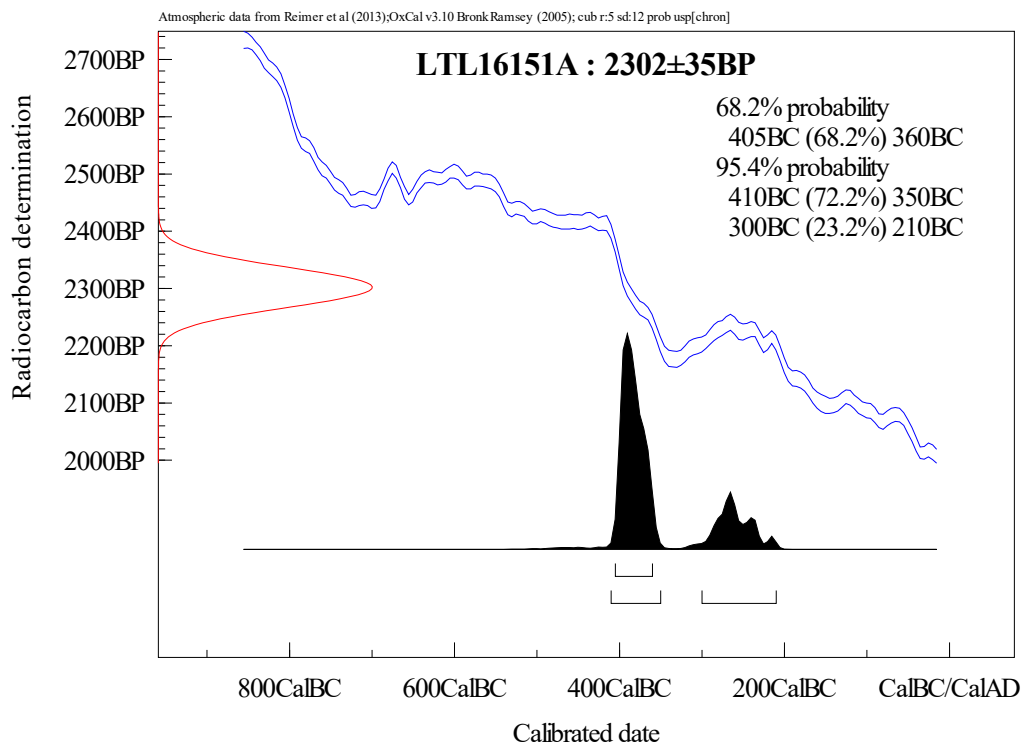

Figure 1. Calibration of the radiocarbon age of the sample LTL16151A.

Best Regards,

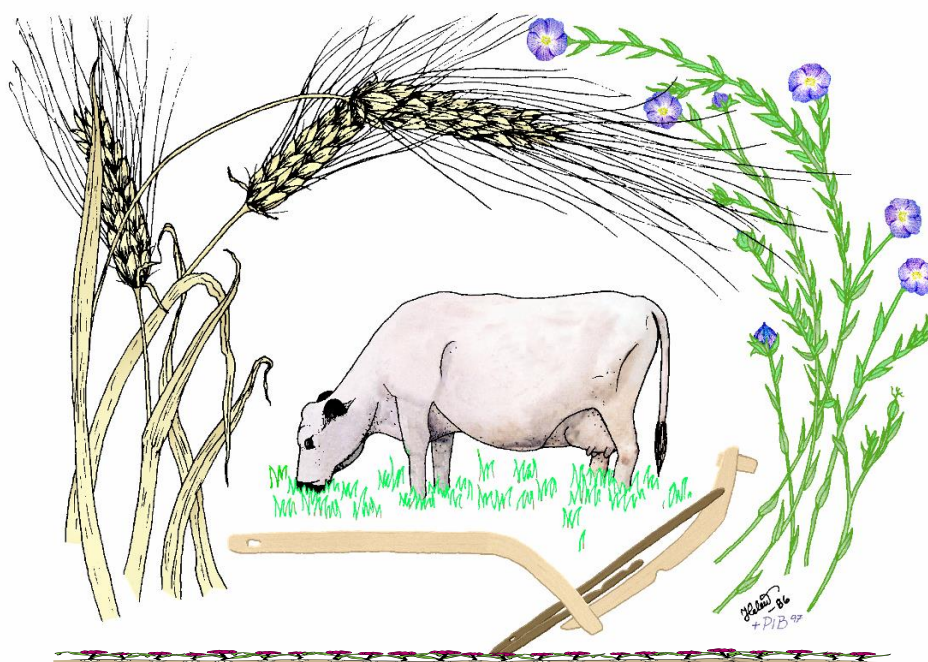
Prof. Dr. Lucio Calcagnile

Director, Centro di Datazione e Diagnostica dell'Università del Salento

CEDAD - Centro di Datazione e Diagnostica
Dipartimento di Matematica e Fisica "Ennio de Giorgi", Università del Salento
c/o Cittadella della Ricerca, S.S. 7 per Mesagne, Km. 7 +300, 72100 Brindisi
Tel. +39 0832 295050 FAX +39 0832 295058
e-mail: cedad@unisalento.it
web: www.cedad.unisalento.it

MILJÖARKEOLOGISKA LABORATORIET

RAPPORT nr. 2016-010

Makrofossilanalys av två stensättningar
från Herrestad socken, Raä 173 och 210,
Uddevalla kommun, Bohuslän

Sofi Östman

INSTITUTIONEN FÖR IDÈ- OCH SAMHÄLLSSTUDIER

Makrofossilanalys av två stensättningar från Herrestad socken, Raä 173 och 210, Uddevalla kommun, Bohuslän

Av Sofi Östman

Bakgrund

Tre prover har analyserats för makrofossil. Proverna är tagna i två stensättningar, belägna i krönläge i gles hällmarkstallskog. En av stensättningarna misstänks med stor sannolikhet vara en grav medan den andra är så pass skadad att det är svårt att avgöra.

Frågeställningar inför analysen berör främst om det går att säga något om gravarna samt om den omgivande förhistoriska vegetationen i samband med anläggandet av stensättningarna. Ansvarig för undersökningen är Kulturlandskapet och kontaktperson har varit Annika Östlund.

Provbehandling

Makrofossilanalys

Proverna var fuktiga vid ankomst och förvarades i torkrum (+30°) tills de blivit torra. Materialet vattensållades och floterades med sållar på 2 mm och 0,5 mm. Volymen på proverna mättes innan behandling. Det framtagna materialet torkades och sorterades under en stereolupp. Mängden framtaget träkol har uppskattats efter en tregradig skala (XXX) där X innebär obefintligt/ytterst lite träkol och XXX innebär att hela provet/mer än ca 75% består av träkol. Makrofossilanalysen är utförd av Sofi Östman.

Resultat

Tyvärr fanns inget makrofossilt material alls i dessa prover. Proverna utgjordes främst av obränt organiskt material såsom rötter och en del skörbränd sten. Mängden träkol i samtliga prover var ganska liten.

MAL nr	P. nr	Provvolym före/efter flotering (L)	Träkol
16_010_001	Prov 3	1,2 / 0,75	X
16_010_002	Prov 6	2 / 0,22	X
16_010_003	Prov 9	2,2 / 0,6	XX

MAL

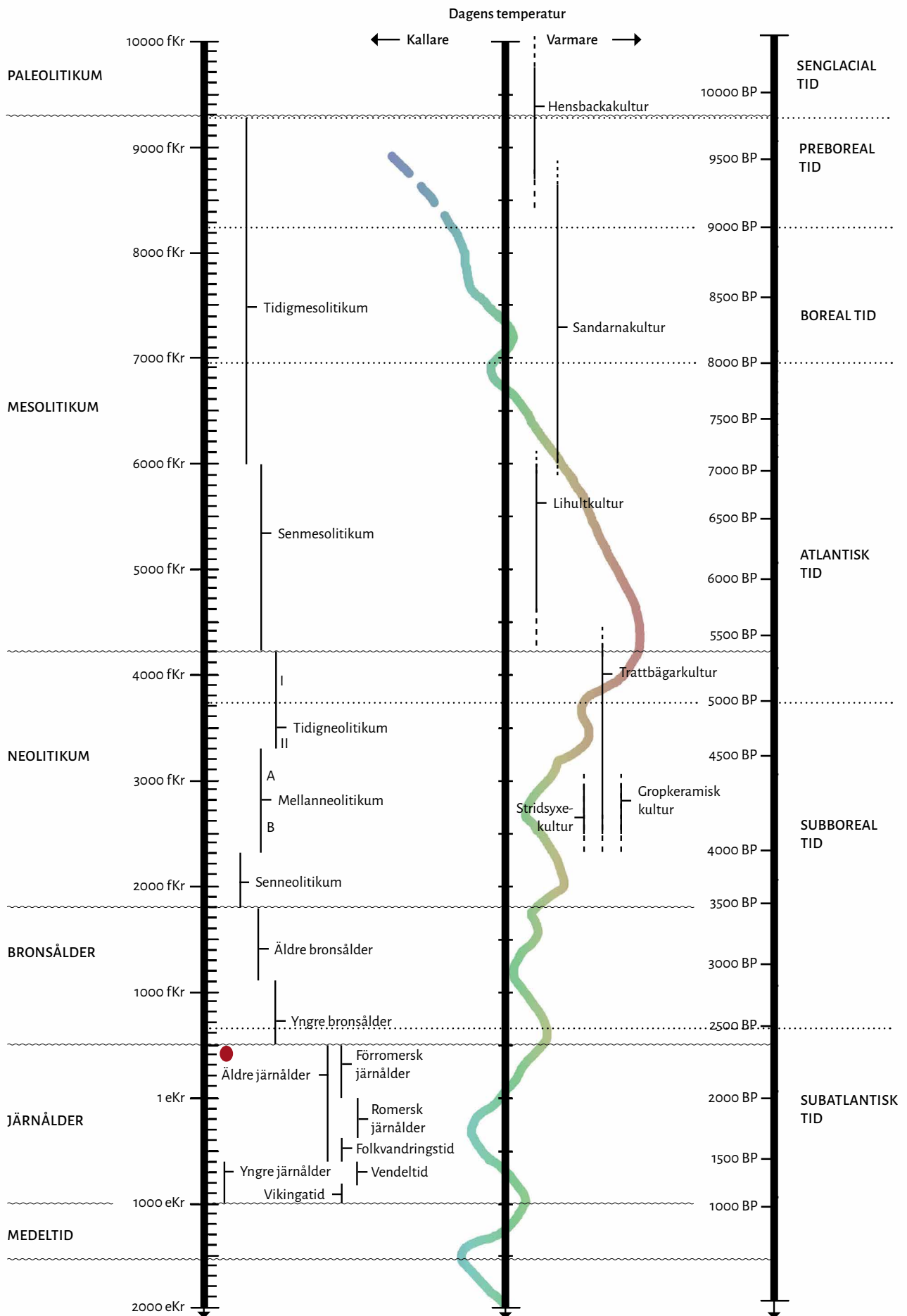
Miljöarkeologiska laboriet

Umeå universitet

901 87 UMEÅ

<http://www.idesam.umu.se/mal/>

mal@umu.se

Sammanställd av: Swedberg & Östlund. Källor: Andersson & Ragnesten (red) 2005, Nielsen 1993, Svedhage 1996, Welinder, Pedersen, Widgren (red) 1998 samt OxCal

**Raä 173 och 210, Herrestad socken, Uddevalla kommun,
Västra Götalands län**

Kulturlandskapet har förundersökt två registrerade fornlämningar i form av stensättningar i Herrestad socken, Uddevalla kommun. Resultaten av undersökningarna visar att RAÄ 173 troligen inte utgörs av en grav – egentlig stenpackning saknas, och fyllningen innehöll inget som tyder på att anläggningen innehållit en begravning. RAÄ 210 däremot utgörs av en stensättning med en vällagd stenpackning inom en kantkedja. Kol från anläggningen har daterats till förromersk järnålder.

www.kulturland.se